

Bebeklerde aylık izlem ve hemşire tarafından annenin pekiştirici emzirme eğitimi ile ilk altı ay yalnızca anne sütü verme arasındaki ilişki

Fadime Üstüner¹, Said Bodur²

¹Giresun Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Giresun

²Selçuk Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Konya

Amaç: Araştırma, aylık izlemi ve pekiştirici hemşirelik eğitiminin annelerin bebeklerini ilk 6 ay sadece anne sütü ile besleme durumuna etkisini araştırmak amacıyla yapıldı. **Yöntem:** Çalışma evreni Giresun Doğum ve Çocuk Bakımevi Hastanesinde doğum yapan annelerden doğan bebeklerdi. İki ay boyunca doğan, annesi il merkezinde oturan ve genel durumu iyi olan 100 bebek kontrol ve 93 bebek izlem (müdahale) grubu olarak araştırmanın örneklemini oluşturdu. Veri toplama aracı olarak anket ve izlem formu kullanıldı. Kontrol grubuna rutin hastane hizmetleri verildi ve 6. ayda ziyaret edildi. İzlem grubu anneleri ise doğum anından itibaren hemşire desteği aldı, bebekleri emzirtildi, bilgilendirme kitapçıkları verildi ve ilk altı aylık dönemde her ay ziyaret edilerek hemşirelik eğitimi ve büyüme izlemi yapıldı. **Bulgular:** Kontrol ve izlem grubu bebeklerin anneleri demografik özellikler bakımından benzerdi. İzlem grubundaki annelerin bebeklerinin ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenme oranı % 21.5, kontrol grubunda ise % 9.0 olarak gözlemlendi. Her ay izlem yapılması ilk altı ayda yalnızca anne sütü ile besleme oranını izlenmeyenlere göre yaklaşık 3 kat; eşin öğrenim düzeyinin ilkokuldan yüksek olması 3 ve sağlık ocağı ebe/hemşiresince gebelikte ev ziyareti alınması 2.4 kat artırmakta idi. **Sonuç:** Hastanede başlayarak her ay devam eden izlem ve pekiştirici hemşirelik eğitiminin ilk altı ayda sadece anne sütü verme oranı üzerinde etkili olduğu kanısına varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Anne sütü, emzirme, büyüme gelişme izlemi, sağlık eğitimi

The relationship between breastfeeding alone for the first six months and monitoring monthly and breastfeeding training reinforcement of mother by nurse in infants

Objective: This study was carried out to research the effect of monitoring and reinforcement nursing training on mothers feeding their babies on breast milk alone for the first six months. **Methods:** The sample of this study was a control group (n=100) and an observation (intervention) group (n=93) consisted of mothers with healthy babies who had given birth at Giresun Maternity and Child Hospital and who lived in the provincial centre. A questionnaire and observation form was used as data collection instruments. The control group was given routine hospital services and was visited in the 6th month. The mothers in the observation group were given nursing training by receiving the support of a nurse from birth, being made to breastfeed their babies, being given informative pamphlets and being visited every month for the first six months to observe development. **Results:** The mothers in both groups were similar demographically. While 21.5% of mothers in the observation group fed their babies on breast milk alone during the first six months, the rate in the control group was 9.0%. The rate of feeding with breast milk alone during the first six months in the mothers who were observed every month was 3 times more than that of the mothers who were not observed. And also, this ratio was true for those whose husbands were educated beyond primary level. In addition that mothers received home visits in their pregnancy were 2.4 times other than. **Conclusion:** Monitoring together with breastfeeding training by nurse which began at hospital and continued over 6 months were considered to be effective on breastfeeding alone for the first six months.

Key words: Breast milk, breastfeeding, observation of growth and development, health education

Genel Tıp Derg 2009;19(1): 25-32

Yazışma adresi: Öğr. Gör. Fadime Üstüner, Giresun Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Giresun

e-posta: fadikustuner@yahoo.com

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında (TNSA) 2003 öncesindeki 5 yıllık dönem için bebek ölüm hızı 1.000 canlı doğumda 29 olarak bulunmuştur (1). Bu ölümlerin nedenlerine bakıldığında büyük kısmının mevcut imkânlarla önlenilebilir hastalıklar

nedeni ile meydana geldiği görülmektedir. Beslenme bozuklukları ise tek başına bebeklerde büyüme gelişme geriliğine, enfeksiyonlarla kombine olarak da hastalıkların ağır ve ölümcül seyretmesine neden olmaktadır (2,3). Bu anlamda çocukların sağlık ve beslenme düzeylerinin gelişmesi hem birincil önemde bir görev, hem de büyük ölçüde çözümleri hali hazırda bilinen ve elde bulunan yöntemlerle bulunabilecek olaylardır (4).

İtalya'da 1990 yılında Türkiye dâhil birçok ülkenin katıldığı ayrıca WHO, UNICEF, SIDA ve USAID işbirliği ile gerçekleştirilen toplantıda "Emzirmenin Korunması, Özendirilmesi ve Desteklenmesini" içeren Innocenti Bildirgesi yayınlanmıştır. Bildirgede kadınların yaygın bir şekilde emzirme uygulamalarına imkân sağlayacak bir ortam oluşturulması, yaşamın ilk altı ayında sadece anne sütü ile bunu izleyen dönemde yeterli ek gıda ilave ederek anne sütüne devam edilmesi önerilmektedir (5).

TNSA 2003'te annelerin % 97'sinin çocuklarını bir süre emzirdikleri tespit edilmiştir. Hayatın ilk iki ayında bebeklerin yalnız % 44'ünün sadece anne sütü alması, % 23'üne ek gıdaya başlanması dikkat çekicidir. Bu da ülkemizde ek gıdaya erken başlama problemi olduğunu göstermektedir (1).

Akyüz ve ark (6)'nın yaptığı çalışmada annelerin % 43.3'nün ilk günlerde bebeklerinin doymadığını düşünerek emzirmeyi formula mama, inek sütü ve pirinç unu ile takviye ettikleri bulunmuştur. Kadınların emzirme sürelerini istenilen düzeyde bulan, ancak ek gıdaya geçiş ve özellikle su verme konusunda bilgi eksikliği tespit eden çalışmalar (7-9) vardır. İlk altı ay içinde anne sütünün yanında verilen besinler, hem emzirmenin devamını, hem de bebek sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu süreç içinde yapılan hatalar ihmaller ve dikkatsizlikler daha sonra geri dönüşü zor olan ya da olmayan sağlık sorunlarına neden olabilmektedir (10).

Anne sütünün tek başına yeterli olduğu süre ve ne zaman ek besin vermeye başlanması gerektiği ideal olarak bebeğin büyümesinin izlenmesi (growth monitoring) ile yapılabilir (11). Ancak ne sağlık personeli, ne de toplumun bu konuda yeterli bilgi ve bilince sahip olmadığını belirleyen araştırmalar (10,12) mevcuttur. Hekim ve diğer sağlık personeli anne sütünün yeterli olup olmadığını

değerlendirmede, bebeğin büyümesini izlemek yerine hemen ek besin önerisinde bulunabilmektedir (13).

Bu çalışma, annelerin doğumu takiben bilgilendirilip sonrasında sağlık personeli tarafından aylık izlem yapılarak desteklenmesi ve bebeğin büyüme gelişmesinin değerlendirilip anne ile birlikte paylaşılması ile annelerin bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü verme durumu arasındaki ilişkiyi saptamak amacı ile yapılmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, kontrol gruplu deneysel saha çalışması olarak Giresun'da yapıldı. Araştırmanın evrenini Sağlık Bakanlığı Giresun Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesinde doğum yapan anneler oluşturdu. Örnekleme ise Mayıs-Haziran aylarında doğum yapan, araştırmanın uygulanabilirliği açısından Giresun merkezde oturan, sağlıklı bebeğe sahip olan ve araştırmamıza katılmayı kabul eden 200 anne oluşturdu. Kur'a ile belirlenmek suretiyle ilk bir ay boyunca doğum yapan anneler kontrol grubunu, diğer bir aylık dönemde doğum yapan anneler izlem (deney) grubunu oluşturdu. Ancak yanlış adres verme, sonradan görüşmeyi reddetme, evde bulunmama ve taşınma nedenlerinden dolayı çalışma, 100 kontrol ve 93 izlem grubu olmak üzere araştırma toplam 193 anne ile tamamlandı.

Araştırma hastanede ve evde olmak üzere iki aşamada uygulandı. Kontrol grubunun çalışma grubundan etkilenmemesi için önce kontrol grubu seçildi ve rutin hastane hizmetleri verildi. İzlem grubu anneleri ise doğum anından itibaren araştırmacının desteğini aldı, bebekleri emzirtildi, bilgilendirme kitapçıkları verildi ve ilk altı aylık dönemde her ay ziyaret edilerek evinde hemşirelik eğitimi ve anne-bebek izlemi yapıldı. Araştırmaya başlamadan önce hastane idarecilerine araştırma hakkında bilgi verildi ve onay alındı.

Araştırma verileri anket ve izlem formu yardımıyla aynı araştırmacı tarafından hastanede ve her ay evde yüz yüze görüşme yöntemi ile toplandı. Anket formu, literatür bilgilerinden ve yapılan benzer nitelikteki araştırmalardan yararlanılarak araştırmacılar tarafından hazırlandı. Anket; annelerin sosyo-demografik özellikleri, gebelik ve doğuma ilişkin özellikleri, yenidoğana ilişkin özellikler ve son izlemde anket formunda doldurulacak olan bebeğin

besleme şekli, doğum sonrasında rutin ev ziyareti yapıp yapılmadığı gibi bilgileri içeren 38 sorudan oluşturuldu. Formların anlaşılabilirliğini ve uygulama sırasında çıkabilecek aksaklıkları belirlemek amacı ile 10 anne üzerinde ön çalışma yapıp gerekli düzeltmelerle son şekli verildikten sonra uygulamaya başlandı.

İzlem formu; bebeğin anne sütü alma, ek gıdaya başlama, başlanmış ise nedeni, emzik kullanma durumu, emzirme davranışları, karşılaşılan sağlık problemler ve büyüme gelişme değerleri gibi bilgilerin her ay kayıt edildiği 6 bölümden oluşturuldu. İzlem formunda bulunan bebeğin ağırlık ve boyunu değerlendirmek için de ayrıca 100 grama hassas dijital tartı ve çelik mezure kullanıldı, bulunan değerler persentil eğrisine işlendi.

Araştırmada anket ve izlem formunda bulunan veriler kodlanarak bilgisayar ortamına aktarıldı. Veriler ortalama $\pm$ standart sapma ve yüzde şeklinde ifade edildi. İki gruba ait verilerin karşılaştırılmasında t testi, ki-kare testi, kovaryans ve adam adım lojistik regresyon analizi yapıldı. P değerinin 0.05'ten küçük olması anlamlı kabul edildi.

Bulgular

Araştırma kapsamına alınan annelerin yaş ortalaması 27.2 ± 5.0 (17-44) idi. Annelerin % 48.2'inin ilköğretim mezunu, % 81.9'ünün ev hanımı, % 18.1'inin ise çalıştığı saptandı. Annelerin eşlerinin yarısının ortaöğretim mezunu, % 60.6'sinin esnaf-tüccar olduğu belirlendi. Araştırmaya katılan ailelerin % 75.1'inin çekirdek aile tipinde, % 88.1'inin gelirlerinin giderlerini karşıladığı saptandı (Tablo 1).

Eşi ile isteyerek evlendiğini söyleyen annelerin oranı % 88.6, isteyerek hamile kaldığını belirten annelerin oranı % 79.8 olarak bulundu. Annelerin % 43.5'inin normal doğum, % 55.4'ünün sezeryan olduğu saptandı. Araştırmada izlenen bebeklerin % 53.9'u erkek, % 46.1'i kız bebektir. Bebeğin cinsiyetinin beklentilerine uygun olduğunu söyleyen annelerin oranı % 85.0'tir. İzlem ve kontrol grubu annelerinin isteyerek evlenme, hamileliği isteme, bebek cinsiyeti, cinsiyetin beklentiye uygun olma durumu ve doğum şekli bakımından aralarında fark görülmedi.

Araştırmada annelerin büyük bir kısmı kendilerine doğum öncesi dönemde ev ziyareti yapılmadığını belirtti. Doğum öncesi dönemde 3 kez ve üzeri ev

Tablo 1. Kontrol ve izlem grubundaki annelerin demografik özelliklerine göre dağılımı

Değişkenler	Kontrol Grubu		İzlem Grubu		P	
	n	Sayı	Yüzde	Sayı		Yüzde
Annenin yaşı						
24 yaş ve altı	64	33	33.0	31	33.3	0.987
25-34 yaş	115	60	60.0	55	59.1	
35 yaş ve üzeri	14	7	7.0	7	7.5	
Annenin öğrenim durumu						
İlköğretim	93	48	48.0	45	48.4	0.963
Ortaöğretim	78	40	40.0	38	40.9	
Yükseköğretim	22	12	12.0	10	10.8	
Annenin mesleği						
Ev hanımı	158	77	77.0	81	87.1	0.069
Çalışıyor	35	23	23.0	12	12.9	
Eşin yaşı						
29 yaş ve altı	65	36	36.0	29	31.2	0.243
30-39 yaş	110	58	58.0	52	55.9	
40 yaş ve üzeri	18	6	6.0	12	12.9	
Eşin öğrenim düzeyi						
İlköğretim	68	39	39.0	29	31.2	0.504
Ortaöğretim	97	48	48.0	49	52.7	
Yükseköğretim	28	13	13.0	15	16.1	
Eşin mesleği						
İşsiz	7	5	5.0	2	2.2	0.259
Memur	46	20	20.0	26	28.0	
İşçi	23	15	15.0	8	8.6	
Esnaf ve tüccar	117	60	60.0	57	61.3	
Aile yapısı						
Çekirdek aile	145	75	75.0	70	75.3	0.966
Parçalanmış aile	48	25	25.0	23	24.7	
Gelir durumu						
Gideri karşılıyor	170	85	85.0	85	91.4	0.170
Gideri karşılamıyor	23	15	15.0	8	8.6	
Sağlık güvencesi						
Yok	11	5	5.0	6	6.5	0.688
Emekli sandığı	48	23	23.0	25	26.9	
S.S.K	54	27	27.0	27	29.0	
Bağkur	35	22	22.0	13	14.0	
Yeşil kart	45	23	23.0	22	23.7	
Toplam	193	100	100.0	93	100.0	

ziyaret yapıldığını belirten annelerin oranı sadece % 9.8'dir. Ev ziyareti yapılmama oranı yönünden iki grup arasında önemli fark yoktur.

Annelerin % 39.9'ü daha önce anne sütü ile beslenme hakkında bilgi almadıklarını belirtti. Bilgilendirilen annelerin % 55.0'i anne sütü ile beslenme konusunda hemşire-ebe tarafından bilgilendirildiklerini ifade etti. İki grup doğum öncesi dönemde bebeklerini anne sütü ile beslemelerine ilişkin bilgi alma durumları bakımından benzerdi.

Kontrol grubunda bebeklerini ilk yarım saatte emziren annelerin oranı % 75.6 iken izlem grubunda bu oran annelere müdahale edildiği için % 100'dü (P<0.05). Araştırmada izlem grubundaki annelere müdahale edildiği ve annelere emzirme konusunda yardımcı olduğu için % 100'ü bebeklerine ilk gıda olarak anne sütü verdi. Kontrol grubundaki annelerden ilk gıda olarak anne sütü verenlerin oranı % 91.0, şekerli su+mama verenlerin oranı % 9.0 olarak bulundu. Bebeklere verilen ilk gıda bakımından da iki grup farklı idi (P<0.01).

İlk altı ayda sadece anne sütünü yeterli bulmayan annelerin oranı toplamda % 17.1 olup, oranlar iki grupta benzer bulundu. "Bebeğimi saatlik beslerim" diyen annelerin oranı izlem grubunda % 19.4, kontrol grubunda % 24.0 olarak bulundu (P>0.05). "Bebeğin isteğine göre/ağladıkça beslerim" diyen annelerin oranı ise izlem grubunda % 86.0, kontrol grubunda % 90.6 idi (P>0.05).

Araştırmada sütünün yetmediğini düşündüren göstergelerden "ağlar, huzursuz olur" diyen annelerin oranı izlem grubunda % 61.3, kontrol grubunda % 62.0 idi. "Kilo almaz" diyen annelerin oranı ise izlem grubunda % 17.2, kontrol grubunda % 15.0 olarak bulundu. Geri kalanı "göğsünü boş hissedeceğini" ifade etti. İzlem ve kontrol grubunda annelerde sütlerinin yetersiz olduğunu düşündüren belirtilerin dağılımı bakımından önemli bir fark olmadığı saptandı.

İzlem ve kontrol grubundaki annelerin bebeklerini besleme davranışları arasındaki fark 1-2., 3- 4. ve 5-6. aylarda önemli bulundu (Tablo 2). Birinci ve ikinci aylarda ek besinleri başlayan annelerin oranı kontrol grubunda izlem grubuna göre daha yüksek (P<0.001), 3-4. aylarda sadece anne sütü verme oranı izlem grubunda (P<0.001) ve 5-6. aylarda yapay beslenme oranı ise kontrol grubunda daha yüksekti (P<0.001) (Tablo 2).

Tablo 2. Kontrol ve izlem grubu bebeklerin ilk 6 aydaki beslenme durumuna göre yüzde dağılımları

Aylar	Sadece A. sütü		A. sütü+su		A.sütü+ekgıda		Yapay beslen.		P
	Kont.	İzlem	Kont.	İzlem	Kont.	İzlem	Kont.	İzlem	
1.ay	64.0	90.3	21.0	7.5	15.0	2.2*	0.0	0.0	0.000
2.ay	48.0	84.9	28.0	9.7	23.0	5.4*	1.0	0.0	0.000
3.ay	42.0	77.4*	27.0	12.9	27.0	9.7	4.0	0.0	0.000
4.ay	23.0	55.9*	18.0	17.2	48.0	26.9	11.0	0.0	0.000
5.ay	13.0	35.5	16.0	10.8	50.0	52.7	21.0	1.1*	0.000
6.ay	9.0	21.5	7.0	8.6	59.0	67.7	25.0	2.2*	0.000

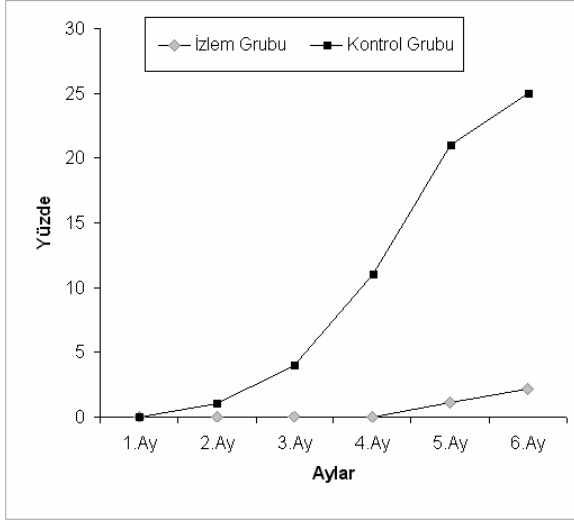
*Farklılığı oluşturan grup

Araştırmada altıncı ayın sonunda hiç anne sütü almayan bebek oranı kontrol grubunda % 25.0 iken izlem grubunda % 2.2 bulundu (P<0.001) (Şekil 1). Doğum ağırlığı ve 6. aydaki bebek ağırlıkları dikkate alınarak ağırlık artışları hesaplandı. Bebeklerin 6. ayda ağırlık farkları izlem grubunda 4978.5±521.4, kontrol grubunda 4764.0±763.0' idi (P<0.05).

İlk altı ay sadece anne sütü ile beslenmede etkili olan değişkenleri bulmak için adım adım regresyon yöntemi uygulandı. Logistik regresyon analizi sonucunda izlem, eşin öğrenim düzeyi, gebelikte ev ziyareti alma durumu ilk altı ayda yalnızca anne sütü verme durumu ile ilişkili bulundu. Buna göre her ay izlem ilk altı ayda yalnızca anne sütü ile besleme oranını izlenmeyenlere göre yaklaşık 3 kat (P<0.05), eşin öğrenim düzeyinin ilkokuldan yüksek olması 3 (P<0.05) ve sağlık evi ebe/hemşiresince gebelikte ev ziyareti alınması 2.4 kat (P<0.05) artırmakta idi (Tablo 3).

Tablo 3. İlk altı ay sadece anne sütü ile beslenmede etkili olan değişkenlerin lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Beta	St. Hata	P	Odds	% 95 güven aralığı
Aylık izleme	1.070	0.445	0.016	2.916	1.218-6.979
Eş öğreniminin ortaokul ve üzeri olması	1.069	0.528	0.043	2.911	1.035-8.190
Doğum öncesi ev ziyareti alma	0.887	0.426	0.037	2.428	1.055-5.591

Şekil 1. Aylara göre aylık izlem altındaki ve kontrol grubundaki bebeklerin yapay beslenme oranları

Tartışma

Aylık izlemlerin ilk altı ayda yalnızca anne sütü verme üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada izlem ve kontrol gruplarının yaş, öğrenim düzeyi, çalışma durumu, gelir durumu, sosyal güvence durumu ve eşe ait çeşitli demografik bulgular bakımından benzer olması (Tablo 1), elde edilen bulguların gruplar arasında karşılaştırılabilirliğine katkı sağlamaktadır.

Annelerin çoğunluğu isteyerek evlenmekte, isteyerek hamile kalmakta ve bebeklerinin cinsiyetleri istekleri doğrultusunda olduğunu ifade etmektedirler. Çalışmada bebeklerin cinsiyetlerinin dağılımı Türkiye'deki dağılımla benzer orandadır (1). İsteyerek evlenen, isteyerek hamile kalan ve cinsiyeti beklentisine uygun bebeklere sahip annelerinin bebeklerini algılama puanları yüksek bulunmuştur (14). Bebeklerini olumlu algılayan annelerin bebeklerini anne sütü ile beslemelerinin olumlu etkileneceği düşünülmektedir.

Annelerin büyük çoğunluğu gebelik döneminde ev ziyareti yapılmadığını ifade etmektedir. TNSA 2003'e göre annelerin beşte biri doğum öncesi herhangi bir bakım almamıştır (1). Doğum öncesi dönemde annelik ve bebek bakımı ile ilgili bilgilerin, annenin doğum sonu dönemde meydana gelebilecek durumlara daha kolay ve bilinçli uyum sağlamasına yardımcı olduğu bilinmektedir.

Annelerin yarısı doğum öncesi dönemde bebek beslenmesi hakkında bilgi almadığını ifade etmektedir. Annelerin bebek beslenmesi konusunda yaptıkları hatalar göz önüne alındığında bu konuda eğitime ve desteğe ihtiyaçları olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Annelerin anne sütüyle beslenmenin önemi ve bebek beslenmesi hakkında bilgi almalarının bebeğin büyüme gelişmesini olumlu etkilediği belirlenmiştir (15,16).

Bilgi alma istenilen düzeyde olmasa da bilgi alınan kaynak bakımından hemşire ve ebelerin yüksek bir oranda olması sevindirici bir sonuçtur. Bodur ve ark (17) yaptığı çalışmada primipar anneler emzirme konusunu % 46 oranında ebe ve hemşirelerden öğrendiklerini ifade etmiştir.

Her iki grupta annelerin doğum şekillerinin benzer olması, doğum şeklinin anne sütüyle beslemeyi etkileyebileceğinden, bu çalışmanın sonuçlarının güvenilirliği açısından olumlu bir bulgudur. Doğum şeklinin annelerin hastanede kaldıkları sürede yalnızca ilk emmeye başlama zamanı ve ilave formül besin kullanma üzerinde etkili olduğu bildirilmiştir (18). Annelerin % 42.9'u postpartum döneme ait ağrı nedeniyle bebeklerini emzirmede güçlük yaşadıklarını ifade etmişlerdir (6). Doğum şekli anne sütü vermeye engel değildir. İlk 24 saatte emzirmek güç olabilir ve anneye bir kişinin yardımcı olması gerekebilir. Hemşirenin değişmez işlevlerinden olan hastaya yardımın doğum sonu dönemdeki önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Bebeklerin ilk besin olarak anne sütü almalarını sağlamak için annelere emzirme işlemlerinde yardım edilmesi gerekmektedir. Ülkemizde genel olarak bebeklerin % 40'ı anne sütünden önce başka bir gıda almışlardır (1). Hastanede mama verilmeyen bebeklerin tek başına anne sütü alma süresi 3 ay iken, hastanede mama verilenlerde bu süre 1 ay (ortanca) bulunmuştur (19). Yapılan benzer bir çalışmada (20) da bebeklere ilk besin olarak şekerli su ve mama verildiği saptanmıştır. Bu anlamda sağlık personeline düşen görev, emzirmenin başlatılabilmesinde ve başarılı bir şekilde sürdürülmesinde yardımcı olmaktır. Başarılı bir laktasyonu sağlamaya yönelik hemşirelik girişimleri anne ve bebeğine verilecek en güzel hediye'dir.

Annelerin büyük çoğunluğu ek besinlere başlama zamanı bakımından doğru bilgiye sahiptir. Annelerin

bebek beslenmesi ile ilgili bilgi, tutum ve davranışlarına ilişkin bir çalışmada (21) annelerin % 83.3'ü "ek gıdalara 4-6. aylarda başlanmalı" demiştir. Annelerin ek besinlere başlama zamanı konusunda doğru bilgiye sahip olmaları sevindiricidir. Fakat araştırmalar annelerin ek besinlere zamanında başlama konusunda desteklenmeleri gerektiğini düşündürmektedir (22-24).

Anneler bebeğin ağlaması/huzursuz olması durumunda sütlerinin bebeklerini beslemede yetersiz kaldığını düşünmektedir. Oysa annelerin sadece % 5.0'nin fizyolojik olarak yetersiz glanduler doku nedeniyle yeterli süt salgılayamadıkları bilinmektedir. Yetersiz süt kavramı ancak bebeğin gelişimine göre karar verilecek bir kavramdır (12). Annelerin sütlerinin yeterli olduğunu gösteren bulgular konusunu yanlış algıladıkları ve eğitim gereksinimleri olduğu açıktır. Annelerin kendi sütünün değerine ve yeterliliğine inanması çok önemlidir (25). Sütünün yerini başka hiçbir besinin alamayacağına inanan her annenin bebeğini emzirmek için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayacağı düşünülmektedir.

Bebeğin anne sütünden tam olarak yararlanabilmesi için ihtiyaç duyduğu zaman ya da istedikçe/ağladıkça, duygusal olarak ihtiyaç duydukça emmesi gereklidir. Emme hareketi ile meme ucu uyarılarak hormon salınımı artar ve dolayısıyla süt salgılanması daha bol ve daha hızlı olmaktadır (26). Yapılan bir araştırmada (27) yalnızca % 0.4 anne sık emzirmeyi "süt getirici" faktör olarak kabul ettiğini belirtmiştir. Anneler bu konuda da bilgilendirilmelidir.

Ayda bir izlenen anneler daha geç ek gıdaya geçmektedir (Tablo 2). Dolayısıyla tek başına anne sütü verme süreleri daha uzundur. İzlem grubunda 4. aydan sonra sadece anne sütü verme oranının azalması, daha önceki yıllarda ilk 4 ay sadece anne sütüyle besleme eğitiminin etkisinin devam ettiğini düşündürmektedir. Anne sütüyle beslenmenin yüksek prevalansına karşı sadece anne sütü ile beslenme süresi ortalama 2 ayı aşmamaktadır (28).

İzlenmeyen anneler erken dönemde ek besin vermeye başlamaktadırlar (Tablo 2). Annelerin büyük çoğunluğu sütümüz altı ay bebeğimize yeter demelerine rağmen anne sütü ile beslenme konusunda desteklenmedikleri için ve daha iyi

doyurma eğilimi ile erken dönemde ek besinler vermektedirler. TNSA (2003) sonuçlarına göre ek gıda alanların yüzdesi daha 2-3 aylık çocuklarda yüzde 78'e çıkmıştır. Bodur ve ark (29) tarafından yapılan araştırmada annelerin ek gıdaya 4. aydan önce başlama sıklığı genel olarak % 68 olup, bu oran ev hanımlarında çalışan annelerden iki kat daha fazla tespit edilmiştir. Annelerin % 25.3'üne 1-3 aylık iken, % 49.9'una 4-6 aylık iken ek gıdaya başlanmıştır (20). Yapılan bir araştırmada (8) da ilk altı ayda çocukların % 50'sine formül mama verildiği belirlenmiştir. Bu dönemde hemşire yapacağı planlı ev ziyaretleri ile anne ile sürekli irtibat halinde olacağından, özellikle ilk haftalarda laktasyonun başarısını ve anne ve bebekte ortaya çıkabilecek sağlık problemlerini değerlendirebilir ve çözümde yardımcı olabilir (13). Daha sonraki izlemlerde bebeğin büyüme gelişmesini de izleyerek hem anne sütünün yeterli olup olmadığını değerlendirebilir hem de aileye olumlu geri bildirim verip ilk altı ay sadece anne sütüyle beslenmenin sürdürülmesini sağlayabilir.

İzlenmeyen annelerin bebeklerinde yapay beslenme oranı daha ilk altı ayda oldukça yüksektir (Tablo 2). Ek besinlere erken başlanması ve biberonla beslenme zamanla bebeğin anne memesinden ayrılmasına sebep olur. TNSA 2003'e göre 6-7 aylık bebeklerde emzirmeme oranı %18.8'dir (1). Taveras ve ark (30) yaptıkları araştırmada 6. ayda % 41 annenin emzirmeyi kestiğini görmüşlerdir.

Annelerin erken ek gıda vermeye başlamaları bebeklerin anne sütü alma sürelerini kısaltmaktadır. Anne sütü yanı sıra verilen ek gıdalar bebeğin karnının uzun süre tok kalmasına bu da bebeğin emme gücünün azalmasına neden olmaktadır. Emzirmeye erken başlanan ve ilk 6 ay sadece anne sütü alan bebeklerin toplam anne sütü alma süreleri diğer bebeklerden anlamlı derecede uzun bulunmuştur (31,32). Taveras ve ark (30) yaptığı araştırmada 6. ayda anne sütü ile beslenme süresi 4.5 ay olarak bulunmuştur. Anne sütünün yararı konusundaki bireysel aşamalı eğitimin, emzirme oranını arttırdığı, yapılan destek, rehberlik ve uygulamanın anne sütüne devamda etkili olduğu açıkça ortadadır. Bu sonuç ilk altı ay sadece anne sütüyle beslenmenin bebeklerin emzirmeme sürelerini uzatacağı hipotezini doğrulamaktadır.

İzlem ve kontrol grubundaki bebeklerin ağırlıkları farklı olmasına rağmen büyümeleri persentil eğrisine göre altı aylık bebek için normal standartlardadır (33). Bebekler kalori almak yönünden benzer olmakla birlikte, izlenmeyen gruptakiler anne sütünün yararlarından mahrum kalmaktadırlar. Kramer ve ark (11) tarafından yapılan benzer bir çalışmada deney ve kontrol gruplarında referanslardan daha fazla kilo artışı olduğunu ve kontrol grubunda beslenme yetersizliği kanıtı görülmediğini belirlenmiştir.

Doğumda yapılan eğitim ve ilk altı ay boyunca devam eden izlemler bebeklerin yalnızca anne sütü ile beslenme sürelerini artırmaktadır (Tablo 3). Eğitimin sürekli tekrarlanması ve her ay izleme annenin anne sütüyle beslenme konusunda motive edilmesi sadece anne sütü ile beslenme alışkanlığının kazandırılmasını artırmaktadır. Doğabilecek güçlükler konusunda deneyimli bir yönlendirme birçok yetersizlikleri önleyebilir (34). Şirin tarafından yapılan çalışma (35) annelere yapılan bireysel aşamalı planlı eğitimin emzirmeye ve çocuk sağlığına etkisini ortaya koymuştur. Ana çocuk sağlığı hizmetlerinin gereği yerine getirildiğinde altı ay sadece anne sütü ile besleme oranı artırılacaktır.

Erkek eşin öğrenim düzeyi arttıkça eşlerinin bebeklerini ilk altı ay sadece anne sütü ile beslemelerini artırmaktadır (Tablo 3). Öğrenim düzeyi yüksek babalar anneleri doğru bilgilerle yönlendirmiş olabilir. Ayrıca babaların ek besinlerin maddi külfetini daha çok çekmelerinin anne sütü ile beslenme üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Bebek beslenmesi eğitimleri sadece anne odaklı değil babalar da dâhil ederek planlandığında ilk altı ay sadece anne sütüyle beslenme oranını artırabilir.

Annelerin bebeklerini ilk altı ay sadece anne sütü ile beslemeleri ile gebelik dönemlerinde yapılan ev ziyaretleri arasında olumlu ilişki vardır (Tablo 3). Ev ziyareti yapılan annelere bebek beslenmesi konusunda bilgi verildiği düşünülmektedir. Gebelik döneminde kendini emzirmeye hazırlayan annelerin bebeğini ilk altı ay sadece anne sütü ile besleme oranının daha yüksek olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, birinci basamak sağlık hizmetlerinin sunulmasında görev alan ebe-hemşirelerin bebeklerin büyüme gelişme takipleri düzenli olmalı ve bu ziyaretlerde anne sütü ile beslenme konusunda eğitim

yapmalıdırlar. Anne sütü eğitimi büyümenin izlenmesi ile bütünleştirilmelidir. Bebeklerin büyüme-gelişmeleri annelerle birlikte değerlendirilmelidir. Birinci ve ikinci basamak sağlık kuruluşlarında gebe izlemleri, doğumlar ve doğum sonrası bebek izlemlerinde anne sütü ile beslenme konusunda annelerin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi ile ilk altı ay sadece anne sütü ile besleme uygulamasını artırılabilir. Bebeklerin ilk besin olarak anne sütü almalarını sağlamak için annelere emzirme işlemlerinde yardım edilmesi de yararlı olur. Toplumun öğrenim düzeyinin artırılması da bebeklerin ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenme oranını artırabilir.

Kaynaklar

1. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003 (TNSA 2003). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara, Türkiye.
2. Özalp İ. Türkiye’de anne sütüyle beslenme durumu ve sorunları. İçinde: Tınaztepe K, Kınık E, Yurdakök M, Coşkun T (Ed), Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi Anne Sütü Özel Sayısı 1991;34:297-304.
3. Savage F. 1990’larda anne sütü ile beslenme. İçinde: Tınaztepe K, Kınık E, Yurdakök M, Coşkun T (Ed), Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi Anne Sütü Özel Sayısı 1991;34:345-52.
4. Coşkun T, Anne Sütü ile Beslenme, Katkı Pediatri Derg 2003;25:163-84.
5. Nicoll A, Williams A, Breast Feeding, Arch Dis Child 2002;87:91-3.
6. Akyüz A, Biçer T, İnanç N. The Determine mothers breastfeeding behavior and influencing factors, health for all: the new agenda-nursing and midwifery’s contribution, Manchester UK: 2000; 112.
7. Oğur R, Tekbaş F, Yaren H, Ünay B. Sağlam bebek kliniğine başvuran annelerin hamilelik, bebek beslenmesi ve bakımı hakkında bilgi düzeyleri, Pediatri Türkiye Klinikleri 2000;5:150-54.
8. Güneş M, Atay G, Şimşek F, Uluyol B, Suskan E, Gülnar S. Anne sütünün yetersiz alımına neden olan faktörler. 47. Milli Pediatri Kongresi, 3. Milli Çocuk Hemşireliği Kongresi Özet Kitabı, İstanbul 2003; 21-23 Ekim.
9. Pek H, Dünyada ve Ülkemizde Anne Sütü İle Beslenme Durumu, XI. Ulusal Noenotoloji Kongre Kitabı, Samsun 2001; 25-28 Haziran.
10. Yağcı VR. Çocukluk çağında beslenme. Klinik Çocuk Form Derg 2002;2:654.
11. Kramer SM, Guo T, Platt WR, Shapiro S, Collet J, Chalmers B, et al. Breastfeeding and infant growth: Biology or bias. Pediatrics 2002;110:343-47.
12. Giray H. Anne sütü ile beslenme. STED Derg 2004;13:12-5.

13. Yıldız S. Anne sütü ile beslenmede hemşirenin sorumluluğu. XI. Ulusal Neonotoloji Kongre Kitabı, Samsun 2001; 25-28 Haziran.
14. Korkmaz Z. Primipar annelerin bebeklerini algılama durumu. Konya: Selçuk Üniv., Yüksek Lisans Tezi, 2003.
15. Ok Ş. Malatya il merkezinde bebeklerin beslenmesinin büyüme gelişmelerine etkisi. İzmir: Dokuz Eylül Üniv., Doktora Tezi, 2000.
16. Appoh LY, Kreckling S. Maternal nutritional knowledge and child nutritional status in the Volta Region of Ghana. *Mat Child Nutr* 2005;1:100-110.
17. Bodur S, Taş F, Çevik Ü, Kurşun Ş. Primipar annelerin bebek sağlığı konusundaki bilgi düzeyine hemşire ve ebelerin katkısı. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Derg* 2003;6:10-18.
18. Lathouwer SD, Lionet C, Lansac J, Body G, Perrotin F. Predictive factors of early cessation of breastfeeding. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol* 2004;117:169-73.
19. Alikashiöğlu M, Erginöz E, Gür TE, Batlaş Z, Arvas A. Bir Üniversite Hastanesine Devam Eden Annelerde Tek Başına Anne Sütü Verme Süresine Etki Eden Faktörler, *Türk Pediatri Arşivi* 2000;35:148-55.
20. Açıık Y, Dinç E, Benli S, Tokdemir M. Elazığ ilinde yaşayan 0-2 yaş grubu çocuğu olan kadınların bebek beslenmesi ve anne sütü konusunda bilgi, tutum ve uygulamaları. *Türk Klinikleri Pediatri* 1999;8:53-62.
21. Dallar Y, Er P, Şıklar Z. Annelerin bebek beslenmesine ilişkin bilgi, tutum ve davranışları. *Ege Pediatri Bülteni* 2002;9:4:175-80.
22. Kavuncuoğlu S, Akın MA, Aldemir H, Karabıyık N, Özbek S. Hastanemizdeki emzirme eğitimi verilen annelerin ilk iki yaşta anne sütü verme oranlarının değerlendirilmesi, 48. Milli Pediatri Kongresi, 4. Milli Çocuk Hemşireliği Kongresi, 3. Pediatri Asistanları Kongresi Özet Kitabı, Samsun 2004; 21-24 Eylül.
23. Tural E, 0-12 Aylık Bebeği Olan Annelerin Anne Sütü ve Ek Gıdalar Konusunda Uygulamalarının Saptanması, 47. Milli Pediatri Kongresi, 3. Milli Çocuk Hemşireliği Kongresi, 2. Pediatri Asistanları Kongresi Özet Kitabı, İstanbul 2003; 21-23 Ekim.
24. Schack-Nielsen L, Michaelsen KF. Breast feeding and future health. *Curr Opin Clin Nutr Metab Care* 2006;9:289-96.
25. Kumar D, Goel NK, Mittal PC, Misra P. Influence of infant-feeding practices on nutritional status of under-five children. *Indian J Pediatr* 2006;73:417-21.
26. Guyton AC, Hall JE, Tıbbi Fizyoloji, Çavuşoğlu H (çev.ed), 10. baskı, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul 2001; 954-957.
27. İleri M, Ulukol B, Şimşek F, Gülnar SB. Emzirme Tekniğini Etkileyen Faktörler, 48. Milli Pediatri Kongresi, 4. Milli Çocuk Hemşireliği Kongresi Özet Kitabı, Samsun 2004; 21-24, Eylül.
28. Nicoll A, Thayaparan B, Newell ML, Rundall P. Breast feeding policy, promotion and practice in Europe. Result of a survey with non-governmental organizations. *J Nutr* 2002;12:255.
29. Bodur S, Yıldız H, Mermer M, Oran B. Konya il merkezinde annenin çalışma durumuna göre emzirme süresi ve ek gıda ile ilgili tutumu. *Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Derg* 2002;18:97-101.
30. Taveras EM, Scanlon KL, Birch L, Rifas-Shiman SL. Association of breastfeeding with maternal control of infant feeding at age 1 year. *Pediatrics* 2004; 114:1325.
31. Ünsal H, Atlıhan F, Özkan H, Torgan Ş, Hassoy H. Toplumda anne sütü ve eğilimi ve buna etki eden faktörler. 47. Milli Pediatri Kongresi, 3. Milli Çocuk Hemşireliği Kongresi Özet Kitabı, İstanbul 2003; 21-23 Ekim.
32. McFadden A, Toole G, Exploring women's views of breastfeeding: A focus group study within an area with high levels of socioeconomic deprivation. *Mat Child Nutr* 2006;2:156-68.
33. Gökçay G, Garibağaoğlu M. Sağlıklı çocuğun beslenmesi. İçinde: Neyzi O, Ertuğrul T (Ed), *Pediatri*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi, 2002:183-91.
34. Yapıcıoğlu H, Tutak E, Yıldızdaş D, Nanlı N, Evliyaoğlu N, Satar M. Hemşirelerin anne sütü ile ilgili bilgileri, anne olan hemşirelerin anne sütü ile beslemedeki tutumları, *Klinik Bilimler* 2002;18:71-5.
35. Şirin A, Anneye yapılan emzirme ve anne sütü eğitiminin bebek gelişimine ve emzirme uygulamasına etkisi, 1. Ulusal Ana ve Çocuk Sağlığı Hemşireliği Sempozyumu, İstanbul 1992;1:221-4.